

TIL VA ADABIYOT TA'LIMI

№ 1
2007

Суратда Қашқадарё вилояти Шаҳрисабз туманидаги 1-ихтисослашган мактаб она тили ва адабиёт фани ўқитувчиси, 2006 йил “Йилнинг энг яхши фан ўқитувчиси” кўриктанловининг республика босқичи иштирокчиси Дилсора БОЙСУНОВА.

MUNDARIJA

MUAMMOLAR... VAZIFALAR... YECHIMLAR...

Раъно Толипова. Она тилини ўқитиш муаммолари ҳақида.	4
Олим Тошбоев. Оммавий ахборот воситалари тили ҳақида.	6
С.Султонсаидова. Оммавий коммуникация ва ижтимоий онгнинг шаклланишида тилнинг аҳамияти.	9

METODIKA

Nigora Umarova. Ona tili darslarida taqdimot texnologiyalaridan foydalanish.	13
Rohila Vohidova. Mustahkamlash darsida o'quvchilarning o'z-o'zini baholashi.	15
Muhammad Meliqo'ziyev. Badiiy asar timsollarini muammoli tahlil qilish orqali o'quvchi shaxsiy nuqtayi nazarini shakllantirish.	16
Sohibaxon Yo'ldosheva. 11-sinfda Erkin Vohidov lirikasini o'rganish tajribasidan.	21
Barno Mirkamolova. Muhammad Yusufning Vatan haqidagi she'rlari ustida ishlashda kompyuterdan foydalanish.	23
Dilrabo Quvvatova. 11-sinfda Oybekning "Mashrab" she'rini o'rganish.	29
Umarjon Zakbarov. Ism tanlash va sharhlash mahorati.	33
Furqat Musurmonqulov, Alijon Asallayev. Muammo san'atini o'rgatish.	37
Abduvahob Xoliqov. Dostonlar leksikasini o'rganish haqida.	38

9-FEVRAL – ALISHER NAVOIY TAVALLUD TOPGAN KUN

Навоий "Хамса"си лотин ёзувида.	42
Манзар Абдулхайров. "Хамсат ул-мутаҳаййирин" асаридаги янги аниқланган сўзлар талқини.	46
Зебохон Исоқова. "Мажолис ун-нафоис" асаридаги нотикликка оид сўзлар.	47
Дилдора Иноғомова. Алишер Навоийнинг "Хамса" асари кўлёмалари ҳақида.	50

14-FEVRAL – BOBUR TAVALLUD TOPGAN KUN

Иномиддин Қодиров. Бадий асарларда Бобур сиймосини яратиш маҳорати (П.Қодировнинг "Юлдузли тунлар" романи асосида).	52
--	----

Тўлқин Сайдалиев. Таржимда шеърий санъатларни акс эттириш (Бобур лирикаси асосида).	55
---	----

ADABIYOTSHUNOSLIK

Исломжон Ёқубов. Ўзбек романининг илк сарчашмалари.	58
Нормамат Йўлдошев. Чўлпон шеъриятида ранг билан боғлиқ рамзий образлар.	62
Аъзамжон Ҳамрақулов. Маҳмуд Торобий – тарихий қаҳрамон.	66
Абдишукур Шофқоров. Миртемир шеъриятида такрор санъатининг услубий вазифаларига доир.	71
Дилнавоз Холиқова. Шеърият – нафис туйғулар санъати.	75

ADABIY TAQVIM

Улуғбек Долимов. Амирий – шоҳ ва шоир.	79
Турсунбой Адашбоев. Кичкинтойларнинг катта шоири.	83
Замира Иброҳимова. Истеъдоднинг ёрқин қирралари.	86

BILASIZMI?

Аннете Кремер, Гулзода Ғозиева. Интернет адабиёти.	94
---	----

«Хамсат ул-мутаҳаййирин» асаридаги янги аниқланган сўзлар талқини

Ҳазрат Мир Алишер Навоийнинг Абдурахмон Жомийга бағишлаб ёзган «Хамсат ул-мутаҳаййирин» асари олимлар томонидан тадқиқ қилинган. Бироқ ушбу асар лексикаси мукаммал ўрганилмаган. Хусусан, асар тилида маънолари изоҳланмаган, тушунилиши қийин сўзлар талайгина. Асар юзасидан олиб борилган илмий изланишлар жараёнида шу нарса маълум бўлдики, бир қатор сўзлар «Алишер Навоий асарлари тилининг изоҳли луғати»¹ га ҳам кирмай қолган.

Мазкур асар лексикасини юқорида номи келтирилган тўрт жилдли изоҳли луғатга қиёсий таҳлил натижасида айният, битгувчи, борий, камсармоя, малаил аъло, маҳфуф, мутанаффис, мутаябаомиз, мухаддара, муштаҳир, муқаддамин, одмиёна, олиёт, тарака, таъвиқ, таҳаммулсизлик, таҳниятомиз, фараҳафзо, хушмандана, ғаработлик каби сўзлар «Хамсат ул-мутаҳаййирин»да қўлланилган, лекин мазкур луғатда изоҳланмаганлиги аниқланди. Куйида ана шундай сўзлар изоҳи намуна сифатида келтирилди:

айният — тенг, айнан, монанд, баробар, аслият, бирлик, иттифоқлик:

... жалолият сифати била жилва кўргузмиш бўлғай ул сифотидин зоти айният мушоҳада қилиб, сабабни мутлақо орадин муртафеъ кўриб (13).²

борий — алоҳда яқин:

Бир кун мавлоно шайх Абдуллоҳ котиб муқарраби ҳазрати **борий** Хोजа Абдуллоҳ Ансорийнинг «Илоҳийнома» га мавсум муножот рисоласин фақир қошига келтуруб эрди (15).

камсармоя — қадрсиз, бечора, нотавон, эътиборсиз:

Бу ранж таскини ва бу ошуб итмийнони учун хаёлга андоқ келдиким, ул сипехри иззу иқбол била бу хокийваши фурумоя ва ул авжи калол била бу зарраи **камсармоя** орасида ўтган ҳолатдин бир неча варақ нигориш қилғаймен (8).

малаил-аъло — юксак олам, энг олий олам; арши аъло:

Аларнинг мутаҳҳар руҳи чун **малаил-аъло**га азимат қилди ва асҳобнинг ҳаёти қуши ҳамул тойири қудсийдин ирашти (77).

маҳфуф — ихота қилинган, ихоталанган, тўсилган, ўраб олинган:

Султон Аҳмад мирзо ва Музаффар Ҳусайн мирзо бошлиғ салотин ва подшоҳзодалар бир-бирига навбат беришмай, аларнинг **маҳфуф** маҳофасин эгинларига кўтариб, Мусаллоға элтилар (78).

мутанаффис — нафас, олувчи, жонли, тирик, ҳаёт:

Бу ишта чун ҳеч **мутанаффисқа** муришиди комил мулозамати ва иродатидин гузир йўқдур (12).

мутаябаомиз — ҳазиломуз, ҳазилга ўхшаш; хушмуомала, ширинсухан:

— фақирнинг эътирозига жавоб берганининг ғаробати, куллийроғи ва **мутаябаймиз** эътирозда ул Ҳазрат била фақир орасида таворуд воқеъ, булғони (22).

мухаддара — чачвонли аёл, ҳижобдаги аёл, ниқобли, пардали; покдоман аёл:

Хатми китоб ва хатимаи хитобда чун ул маъшуқаи зебо ва **мухаддараи** оламорони жилва бериб қабули хотир таманноси ва назари қабул истидъоси қилибтурлар (58).

муштаҳир — овоза бўлиш, машҳур бўлиш, маъруф бўлиш:

Алқисса, бу мудҳиш хабар шаҳрга **муштаҳир** бўлғоч ақибир ва жаво-ниб ва атрофдин етиштилар (78).

тарака — молу мулк; одам ўлганидан сўнг ундан қоладиган вақф моли, мерос:

— қисмат коҳида илми ўн оламча эрканлардин изтирор ортиқроқ **тарака** олғон (7).

таъвиқ — орқада қолиш, пайсалга солиш, кейинга суриш:

— муборак хотираларига биайниҳи ушбу навъ ўтар эрмиш аммо баъзи мавонё сабабиддин тавқиф ва **таъвиққа** қолур эрмиш (49).

Хуллас, «Хамсат ул-мутаҳаййирин» асари лексикасидаги янги аниқланган сўзлар талқини эндиликда тилшунослик ва адабиётшунослик бўйича қилинаётган тадқиқот ишларида қўлланиши мумкин. Шу билан бирга Мир Алишер Навоийнинг сўз қўллаш санъатини янада чуқурак ўрганишга ҳам замин ҳозирлайди.

Манзар АБДУЛХАЙРОВ,
филология фанлари номзоди.

¹ Алишер Навоий асарларининг изоҳли луғати. 4 жилдлик. Т., 1983–1985.

² Қавс ичидаги рақамлар асар саҳифаларини билдиради.

«Мажолис ун-нафоис» асаридаги нотикликка оид сўзлар

Тарихдан маълумки, «Ғарб ва Шарқ давлатчилигида нотиклик санъати ҳар вақт сиёсий ва ижтимоий аҳамият касб этган. Темур ва темурийлар давлатида ҳам нотиклик санъати — сўз санъатига жиддий эътибор берилган. Самарқанд ва Ҳиротда нотиклик мактаблари бўлиб, уларда Мавлоно Эршод, Қози Хиший, Иброҳим Балхий, Ҳотам асал